

ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА: ЗАГРОЗИ І ВІДПОВІДІ

Європейська інтеграція в оборонній сфері – це не просто один з можливих напрямів поглиблення процесу, але й стратегічна та економічна необхідність для країн ЄС. Конфлікти на кордонах ЄС, зростання військових навчань в Європі, тероризм і кібер-тероризм, гібридні війни, дедалі більша розмитість між зовнішніми і внутрішніми загрозами – все це робить Європейський Союз і його держави-члени більш уразливими.

Нова ситуація з безпекою в Європі є доволі складною, а відтак вона змушує європейців взяти на себе більшу відповідальність за безпеку на континенті і навколо нього. Європейський Союз в рамках реалізації загальної політики в галузі безпеки та оборони (ОПБО) приділяє особливу увагу питанням у сфері кризового врегулювання [4]. Правовою основою антикризової діяльності ЄС виступає Європейська стратегія безпеки (далі – ЄСБ) [9] (2003 р.), яка розвинула «Петерсберзькі завдання» [2] (використання збройних сил в підтримку миру, участь у превентивних акціях з метою запобігання конфліктів та гуманітарних операціях) (1992 р.) і Лісабонський договір (ст. 43–44) [1].

Теоретична основа ЄСБ – ідея «багатосторонності» сучасного світу, в якому Європейський Союз представляє один з полюсів («Європейський Союз є глобальним гравцем. ... Європа повинна бути готова прийняти на себе відповідальність за глобальну безпеку і побудову кращого світу»). У ЄСБ було визначено п'ять «ключових загроз» безпеці Євросоюзу (те-

¹ Кандидат юридичних наук, докторант кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

роризм, поширення зброї масового знищення, регіональні конфлікти, розвал держав, організована злочинність), на які націлені заходи ЄПБО і ОВПБ.

Особливий акцент в ЄСБ зроблено на наступних стратегічних цілях ЄС: протидія загрозам і їх нейтралізація; створення навколо ЄС поясу з дружніх сусідів, а також співпраця з міжнародними організаціями; взаємодія з ООН і її Радою Безпеки. Зазначимо, що порівняно з «Петерсберзькими завданнями» у до кола завдань ЄСБ додалися ряд нових, список був ще більше розширено в Лісабонському договорі: спільні операції з роззброєння; гуманітарні та рятувальні операції; надання військових порад і допомоги; запобігання конфліктам і підтримання миру; визначення завдань бойових сил в управлінні кризами, включаючи миротворчість і постконфліктну стабілізацію. При цьому у Лісабонському договорі зазначено, що всі ці завдання пов'язані і з боротьбою проти тероризму.

Слід зазначити, що Європейська стратегія безпеки стала одним з важливих етапів в суттєвому зближенні позицій НАТО та ЄС. Ефективна співпраця між НАТО і ЄС є запорукою вироблення комплексного підходу до врегулювання криз і проведення операцій, що вимагає ефективного застосування як військових, так і цивільних засобів. НАТО прагне до міцних партнерських відносин з ЄС не тільки на місцях, але й в процесі стратегічного діалогу на рівні політичного керівництва в Брюсселі. Важливо уникати зайвого дублювання зусиль, забезпечувати прозорість і дотримуватися принципу незалежності обох організацій.

Європейська стратегія безпеки уточнює основні виклики та небезпеки для безпеки регіонального та глобального характеру, а також визначає пріоритети Євросоюзу щодо врегулювання криз із використанням військових та цивільних механізмів та інструментів у різних регіонах світу. На сьогодні ЄС проводить 17 операцій і місій в різних регіонах світу, в яких задіяно близько 7 тис. військових і цивільних осіб.

Глобальна фінансово-економічна криза змусила Європейський Союз приділити особливу увагу здійсненню багатосторонніх проектів, які передбачають об'єднання і спільне використання військового та військово-технічного потенціалів держав-членів ЄС. Вирішенню даного завдання була присвячена неформальна Гентський саміт міністрів оборони держав-членів ЄС (вересень 2010 р.). За підсумками роботи саміту Німеччина і Швеція розробили «Гентські ініціативи» [8] (листопад 2010 р.) – документ, в якому визначили цілі, завдання, механізми, сфери та критере-

рії взаємодії між державами-членами ЄС в оборонній сфері.

Удосконалення європейського військового потенціалу в інтересах розвитку можливостей, необхідних для ефективної участі у врегульованні міжнародних конфліктів і криз обумовило створення єдиної європейської технологічної та промислової бази, а також формування європейського ринку озброєння та військової техніки. Основу військово-економічного потенціалу Європейського Союзу зосереджена в Німеччині, Франції, Великобританії та Італії – саме ці країни володіють значними виробничими потужностями, передовими технологіями і висококваліфікованим кадрами. Нерідко об'єднана Європа віддає перевагу виробникам військової техніки і озброєнь саме з цих країн, тим самим прагнучи зберегти хоча б частковий суверенітет в забезпеченні своїх армії. Разом з тим слід зазначити, що одразу після Другої світової війни склалася залежність країн Західної Європи від США у військово-технічній сфері, яка не подолана і сьогодні. Більше того, сьогодні ця залежність поширюється також на країни Східної Європи.

Європейськими оборонними компаніями виконується низка великих спільних оборонних програм. У цьому зв'язку слід зазначити, що міждержавна інтеграція військового виробництва сприяє за рахунок об'єднання внутрішніх ринків зростанню серійності, підняттю ефективності і рентабельності виробництва, поліпшенню тактико-технічних та експлуатаційних характеристик озброєння і військової техніки, забезпеченню впровадження передових технологій, а отже підвищенню конкурентоспроможності озброєння і військової техніки [3]. Це, в свою чергу, дозволяє певною мірою обмежити експансію американських військових корпорацій.

Оскільки європейська інтеграція в оборонній сфері з самого початку ставилася в залежність від завдань і цілей євроатлантичної інтеграції, то взаємодія Європейського Союзу і НАТО в оборонній сфері зберігає принциповий характер і на сучасному етапі. Актуальність питання про взаємодію ЄС і Альянсу помітно зросла наприкінці 1990-х рр., коли Союз став перетворюватися з економічного лідера, на організацію, яка демонструє свої глобальні інтереси також в політичній сфері та в області безпеки.

Фундаментальні принципи військово-політичного співробітництва міждержавних об'єднань були закріплені в Декларації НАТО – ЄС про європейську політику в галузі безпеки і оборони (2002 р.). Декларація визначила наступні принципи стратегічного партнерства Альянсу і ЄС:

взаємне зміцнення діяльності з врегулювання кризових ситуацій обох організацій; ефективні взаємні консультації, діалог, співпраця та прозорість; неподільність безпеки, спільні консультації, рівність і право на самостійність в ухваленні рішень; дотримання інтересів держав-членів Європейського Союзу та НАТО; дотримання принципів Статуту ООН [7]. Метою співробітництва було визначено побудову загальної системи євроатлантичної безпеки на основі досягнення єдиного розуміння загроз і прийняття узгоджених заходів з протидії їм, а також взаємодоповнюючий розвиток військових можливостей обох об'єднань. Конкретні напрямки співробітництва отримали свою конкретизацію в домовленостях «Берлін плюс» [6] (2003), які регламентують порядок доступу Європейського Союзу до ресурсів НАТО і визначають умови їхньої спільної або самостійної діяльності при врегулюванні криз.

Посилення стратегічного партнерства НАТО з ЄС відповідно до принципів відкритості та взаємодоповнюваності, а також розширення взаємодії об'єднань по всьому спектру кризового врегулювання, активізація політичних консультацій з метою обміну оцінками та вироблення узгоджених рішень було передбачено в Стратегічній концепції НАТО [5] (2010 р.).

Принципово новий підхід щодо організації європейської оборони був запропонований Головою Європейської комісії Ж. К. Юнкером у листопаді 2016 р. На його думку, США в довгостроковій перспективі відмовляться від забезпечення безпеки Європи, що повинно спонукати європейців до пошуку нової моделі європейського оборонного союзу аж до створення європейської армії. Хоча це справа майбутнього і багато європейців поки що не усвідомлюють потребу в цьому кроці, але ця перспектива неминуча. Щоправда, єдності в європейських столицях с цього приводу немає. Європейці сьогодні не розуміють: як створити єдину європейську армію і при цьому уникнути додаткових витрат, які вони вимушені сплачувати ще й на НАТО; в якому форматі створювати європейський оборонний союз; якою буде роль інших держав-членів ЄС, які не увійдуть до такого союзу? Питань багато, але відповідей поки що немає.

Література:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

2. Петербургская декларация министров иностранных дел и обороны ЗЕС от 19.06.1992 г. // Единый Европейский Акт. Договор о Европейском Союзу / Под. ред. Ю. А. Борко, М. В. Каргалова, Ю. М. Юмашева. – М. : Междунар. изд. группа «Право», 1994. – 246 с.

3. Слепак В. Ю. Правовые проблемы и основные тенденции развития европейского рынка оборонной продукции на современном этапе // Традиции и новации в системе современного российского права: Материалы 9-й Междунар. межвуз. науч.-практ. конф. студ. и аспирантов. – М.: Мос. гос. юрид. акад., 2010.

4. Яковюк І. В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейсько-го Союзу: історія питання // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2005. – № 10. – С. 76–87.

5. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

6. Berlin Plus agreement [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf

7. EU-NATO Declaration on ESDP [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19544.htm

8. European Imperative Intensifying Military Cooperation in Europe «Ghent Initiative», Berlin and Stockholm, November 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede260511deseinitiative_/sede260511deseinitiative_en.pdf

9. European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>